

УДК 336:65.012

СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Л. М. Павловська

студентка 4 курсу, група ЕП-41, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – к.е.н., професор Т. В. Кузнецова

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

**У статті висвітлено основні причини виникнення та наслідки кризових ситуацій.
Визначено необхідність підвищення ролі держави в системі антикризового управління.
Запропоновано систему заходів антикризового управління держави в процесі
подолання кризових явищ у різних сферах національної економіки.**

Ключові слова: система державних заходів, антикризове управління, антикризова політика
держави, монетарна політика, фіscalьна політика.

**В статье рассмотрены основные причины возникновения и последствия кризисных
ситуаций. Определена необходимость повышения роли государства в системе
антикризисного управления. Предложена система мер антикризисной политики
государства в процессе преодоления финансового кризиса в различных сферах
национальной экономики.**

Ключевые слова: система государственных мер, антикризисное управление,
антициклическая политика государства, монетарная политика, фискальная политика.

**The article covers the main causes of the emergence and consequences of crisis situations. The
necessity of increasing role of the state in the system of crisis management is determined. The
system of measures of crisis management of the state in the process of overcoming of crisis
phenomena in various spheres of the national economy is proposed.**

Keywords: system of state measures, anti crisis management, anti-cyclical policy of the state,
monetary policy, fiscal policy.

В умовах поступового зниження темпів економічного розвитку провідною складовою
державної політики є розробка системи заходів щодо подолання кризи із одночасною
реалізацією масштабних економічних змін інституціональної системи. У свою чергу, це
передбачає формування ефективного комплексу заходів антикризового управління і
регулювання процесів, що відбуваються.

Вагомі наукові здобутки щодо антикризового управління економікою висвітлено у
працях вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких на особливу увагу заслуговують
роботи С. Бєлая, К. Балдина, В. Борзенко, О. Мельниченко, В. Міщенка, К. Балдина,
В. Міщенка, В. Василенка, Д. Форрестера, А. Чернявського, А. Штангрета, О. Мельниченка
та інші. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних і зарубіжних науковців, слід
наголосити на необхідності подальших комплексних досліджень за означену
проблематикою.

Метою статті є систематизація заходів антикризового управління держави для
забезпечення стабільного розвитку економічної системи.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Економічна криза характеризується різким погіршенням економічного стану країни, що виявляється у значному спаді виробництва, порушенні виробничих зв'язків, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття і у результаті, зниженні життєвого рівня, а також добробуту населення.

Зовнішні причини виникнення криз пов'язані з тенденціями та стратегією макроекономічного розвитку чи навіть розвитку світової економіки, конкуренцією, політичною ситуацією в країні. На мікрорівні криза може бути пов'язана зі скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання, невідповідністю стратегічним цілям господарювання, якості персоналу тощо.

На макрорівні кризи найчастіше виникають унаслідок розриву між виробництвом і споживанням товарів. К. Маркс найбільш глибоко й докладно розкрив цю проблему, обґрунтувавши неминучість криз в умовах стихії й анархії виробництва [7].

Основними факторами, які викликають макроекономічні кризи, є первісне скорочення сукупного попиту, і, як наслідок, спад виробництва, падіння зайнятості, зменшення доходів, скорочення витрат тощо. Вони можуть бути найрізноманітнішими, зокрема заміна зношеного устаткування (зменшення закупівлі сировини, матеріалів, запчастин), падіння попиту на окремі види продукції, зростання податків і кредитних зобов'язань, порушення закону грошового обігу, війни, різні політичні події, непередбачені ситуації тощо.

Необхідність державного регулювання економіки зумовлено двома групами причин. Перша причина пов'язана з необхідністю задоволення колективних та суспільних інтересів, друга – обумовлена об'єктивно виникаючими суперечностями суспільного відтворення і необхідністю їх задоволення [4; 23].

Негативні наслідки циклічності розвитку (особливо, якщо призводять до руйнування підприємств пріоритетних для держави галузей) змушує державу проводити антициклічну політику, яка включає заходи, спрямовані на запобігання різких коливань у розвитку виробництва. Основні заходи, що проводяться державою наведено в таблиці.

Таблиця

Основні заходи антикризової політики держави

Вид політики	Підйом	Криза
Грошово-кредитна	Скорочення грошової маси	Збільшення грошової маси
Фіскальна політика	Збільшення податків і скорочення витрат бюджету	Скорочення податків і збільшення витрат бюджету
Політика заробітної плати	Зниження заробітної плати	Підвищення заробітної плати
Інвестиційна політика	Скорочення державних витрат	Збільшення державних інвестицій

Якщо в XIX столітті антициклічне регулювання обмежувалось лише антикризовою політикою, то в XX столітті держава впливає на всі фази циклу, щоб попередити виникнення криз.

У сфері регулювання кризових ситуацій головне завдання державної політики полягає у виробленні та реалізації стратегії розвитку суспільства і держави, спрямованої на забезпечення рівноважного стану інститутів державної влади та економічної системи, а також на подолання кризових ситуацій.

Система антикризових заходів держави передбачає, що маневрування податками й урядовими витратами з метою впливу на економіку називається фіскальною або бюджетно-податковою політикою держави. Уряд може активно впливати на величину сукупних витрат і, відповідно, на амплітуду циклічних коливань, згладжуючи глибину криз і стримуючи

темпи зростання під час буму за допомогою таких основних важелів: зміна державних витрат, зміна податкових ставок, зміна пропозиції грошей.

Скорочення витрат зменшує сукупний попит, що в умовах ринку веде до падіння виробництва, доходів і зайнятості. Ріст урядових витрат викликає зворотну реакцію: сукупний попит росте, виробництво розширюється, доходи збільшуються, безробіття скорочується.

Не менш важливe значення в системі державного антикризового управління відіграють податки. Спрямованість їхнього впливу на величину національного виробництва і прибутку прямо протилежна впливу державних витрат. Зниження податків збільшує прибуток і споживання, що є елементом сукупного попиту. При тому, треба мати на увазі, що абсолютна зміна рівня споживання залежить від граничної схильності до споживання [1; 56]. Розширення сукупного попиту в результаті збільшення споживання стимулює ріст обсягу виробництва, доходів, знижує рівень безробіття. Згодом, коли безробіття досягає свого природного рівня, ріст сукупного попиту в результаті зниження податків призведе до підвищення цін.

У збільшенні податків є зворотня дія, а саме: скорочення прибутку, рівня споживання і сукупного попиту, що, зі свого боку, призводить до зменшення ВВП і росту безробіття. Подібно приватним інвестиціям урядові витрати і податки мають множинний, мультиплікаційний ефект.

Фіscalна політика, що передбачає рівне збільшення витрат і урядових податків, призводить до ефекту збалансованого бюджету, суть якого полягає в тому, що однакова за величиною зміна державних витрат і податків призводить до зміни ВВП на ту ж величину [8].

Залежно від стану економіки і мети, що визначається урядом, фіiscalна політика може носити стимулюючий або стримуючий характер. Стимулююча фіiscalна політика проводиться в період спаду. Вона припускає зниження податків і збільшення державних витрат, що веде до виникнення або збільшення бюджетного дефіциту. Стримуюча фіiscalна політика проводиться в період інфляції і припускає збільшення податків і скорочення урядових витрат. Наслідком проведення стримуючої фіiscalної політики стає поява бюджетного надлишку. Бюджетний надлишок, як правило, направляється на погашення державного боргу або вилучається із обігу.

Вибір основного інструмента фіiscalної політики залежить від загального курсу, проведеного урядом. Якщо це ліберальний курс, що припускає широку участь держави в регулюванні змішаної економіки, то перевага віддається урядовим витратам; якщо це консервативний курс, орієнтований на звуження ролі держави і становлення чисто ринкових механізмів, то з метою стабілізації економіки є більш широке використання податкових інструментів.

Тісний взаємозв'язок грошових і товарних ринків створює можливість проведення цілеспрямованої грошово-кредитної (монетарної) політики, у ході якої держава, змінюючи пропозицію грошей, може впливати на обсяг національного виробництва, ціни і зайнятість. Монетарна політика – це дії уряду, що впливають на кількість грошей у обігу, тобто на грошову пропозицію [9]. Ключова ланка монетарної політики – діяльність Національного банку як організатора і контролера грошового обігу.

Основою монетарної політики є наступні положення: у короткостроковому періоді ріст грошової маси приводить до росту реального ВВП; у довгостроковому періоді ріст грошової маси приводить до росту цін і не впливає на обсяг ВВП.

Головні інструменти антикризового менеджменту держави, зокрема Національного банку на грошову пропозицію, – це зміна величини нормативу обов'язкових резервних вимог, рівня дисконтної ставки (ставки рефінансування) і операції на відкритому ринку (купівля-продаж державних цінних паперів) [2; 121]. Зв'язок між змінами грошової пропозиції і сферою виробництва описує «кейнсіанський 28 передавальний механізм»,

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

відповідно до якого зміна грошової пропозиції спричиняє зміну рівня відсотка, що відзначається на інвестиційному попиті, що, у свою чергу, з мультиплікативним ефектом впливає на обсяг ВВП і зайнятість.

Монетарна політика може бути спрямована на збільшення маси грошей у обігу з метою розширення сукупного попиту. Така політика проводиться в періоди спадів і називається політикою дешевих грошей. В умовах інфляції повинна зменшуватися і пропозиція грошей. Держава проводить політику дорогих грошей.

Недоліками фіскальної і монетарної політики є те, що їх дія виявляється не миттєво, а через деякий період часу, що називається лагом [6]. Часовий лаг виникає з-за того, що для проведення стабілізаційної політики необхідно визначити фазу циклу, що не завжди легко, прийняти (чітко сформулювати і законодавчо оформити) відповідне рішення і знайти кошти для проведення рішення.

Існування лагів може привести до того, що державна стабілізаційна політика тільки посилить ці коливання. Так, якщо уряд вирішить проводити стримуючу політику, скоротивши держвидатки, підвищивши податки або зменшуючи грошову масу, то поки рішення буде виконано, економічна ситуація може змінитися і обмежувальні заходи належаться на фазу спаду, поглинюючи її.

Поряд з інструментами фіскальної та монетарної політики використовують інструменти цінової, антиінфляційної, зовнішньоекономічної політики, що сприяють стабілізації економіки та попередженню економічних криз.

Держава формує основу для розвитку взаємодії між урядом і ринком, захищаючи й охороняючи права власності, створюючи правові регулюючі системи, сприяючи підприємницької діяльності громадян.

Державне регулювання кризових ситуацій здійснюється у вигляді: нормативно-законодавчої діяльності, фінансового регулювання забезпечується управлінням сукупністю коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства або держави, а також джерелами доходів, статтями витрат, порядком їхнього формування і використання.

Таким чином, реалізація чіткої системи державних заходів антикризового управління забезпечить стабільний розвиток економіки, який відповідає реальним умовам господарювання і раціональному співвідношенні інтересів між усіма суб'єктами господарювання.

Список використаних джерел:

1. Балдин К. В., Быстров О. Ф., Рукосуев А. В. Антикризисное управление: макро- и микроуровень : учебное пособие. М. : Издательство торговая корпорация «Дашков и Ко», 2005. 316 с.
2. Белай С. В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія. Х. : Вид-во НАНГУ, 2015. 349 с.
3. Борзенко В. І. Антикризисове управління : навч. посібник. Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2016. 232 с.
4. Василенко В. О. Антикризисове управління підприємством : навч. посіб. для вищих навч. закл. К. : ЦУЛ, 2003. 504 с.
5. Добишева О. О. Антикризисове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Кременчук, 2015. 23 с.
6. Мельниченко О. А. Антикризисова політика держави: сутність та складові. *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 27 берез. 2015 р.: у 2 ч. Ч. 1. К. : Вид-во КНУКіМ, 2015. С. 317–320.
7. Міщенко В. І., Лисенко Р. С. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи. *Фінанси України*. 2009. № 1. С. 50–57.
8. Основи економічної науки. URL: <https://studfiles.net/preview/5774553/page:18/> (дата звернення: 12.10.2018).
9. Програма загальнодержавних антикризисових заходів. URL: <http://old.fru.org.ua/law/965-2009> (дата звернення: 12.10.2018).
10. Штангрет А. М. Антикризисове управління підприємством : підручник. Львів : Укр. акад. друкарства, 2008. С. 64–65.